

Орловський Б. М.
*кандидат юридичних наук, старший викладач Одеського національного університету
імені І.І. Мечникова м. Одеса, Україна*

СУБ'ЄКТ ЗДІЙСНЕННЯ СЛУЖБОВИХ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ЯК ОБСТАВИНИ, ЩО ВИКЛЮЧАЄ ЗЛОЧИННІСТЬ ДІЯННЯ

Здійснення службових владних повноважень як правомірний суспільно корисний вчинок, що виключає злочинність діяння характеризується заподіянням шкоди правопорушнику спеціально уповноваженою особою держави (працівником правоохоронного органу, військовослужбовцем) шляхом застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї у процесі запобігання, припинення або захисту від здійснюваного правопорушником суспільно небезпечного посягання. Стаття 36 Кримінального кодексу України (далі - КК України) характеризує право приватної особи на необхідну оборону від суспільно небезпечних посягань, якою визнаються дії, вчинені з метою захисту у охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання [2, с. 19]. Таке право на думку автора [4, с. 211] та певної групи вчених (Н. Д. Дурманов, Ю. В. Баулін, В. Н. Козак, Н. Н. Паше-Озерський, Т. Г. Шавгулідзе) для спеціально уповноважених осіб держави (працівників правоохоронних органів, військовослужбовців) перетворюється у самостійний правомірний вчинок, що виключає злочинність діяння - здійснення службових владних повноважень, який за своїм змістом та ознаками відрізняється від необхідної оборони. У зв'язку з цим, дослідження категорій посадових осіб держави, які входять до складу суб'єкту здійснення службових владних повноважень та мають право застосовувати заходи впливу при попередженні, припиненні та захисті від суспільно небезпечних посягань є необхідним та актуальним питанням характеристика якого стане відповідним елементом теоретичної бази для виок-

ремлення здійснення службових владних повноважень у якості самостійної обставини, що виключатиме злочинність діяння.

Потрібно зазначити, що дослідженням деяких аспектів кримінально-правової природи захисту працівників правоохоронних органів від суспільно небезпечних посягань займалися такі вчені як Ю. В. Баулін, Н. Д. Дурманов, В. Н. Козак, П. Н. Паше-Озерський, І. С. Тишкевич, І. В. Ткаченко, Т. Г. Шавгулідзе, М. І. Якубович, Л. М. Гусар та інші. Однак комплексне дослідження питання щодо характеристики суб'єкта здійснення службових владних повноважень як правомірного вчинку, що виключає злочинність діяння в науці кримінального права України допоки не здійснювалось.

Загалом потрібно зазначити, що суб'єктом здійснення службових владних повноважень може бути лише спеціально уповноважена особа відповідних державних силових органів (структур), яка характеризується особливим правовим статусом. Цей правовий статус полягає у тому, що така особа наділена державно-владними повноваженнями, пов'язаними із виявленням, розкриттям, запобіганням і припиненням різних категорій суспільно небезпечних посягань (злочинів, кримінальних правопорушень). В процесі здійснення вказаних державно-владних повноважень вона, в силу службової необхідності, вимушена здійснювати дії, пов'язані із заподіянням шкоди правопорушнику, що є правомірним, суспільно корисним вчинком, хоча зовні і підпадає під ознаки діяння, передбаченого кримінальним законом. Належність спеціально уповноваженої особи до відповідних державних силових органів (структур) означає, що вона є працівником (співробітником) відповідного підрозділу правоохоронного органу, військовослужбовцем і передбачає наявність у неї законного права на володіння, зберігання та носіння із собою спеціальних засобів і вогнепальної зброї. На це потрібно звернути увагу, оскільки спеціальні владні повноваження, пов'язані із застосуванням заходів фізичного впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї можуть виконувати працівники (співробітники) не всіх державних органів, а лише силових (правоохоронних) - тобто таких, на яких закон у їх нормативній характеристиці покладає завдання, пов'язані із захистом, охороною та забезпеченням безпеки відповідних державних інтересів або суспільних відносин від кримінальних правопорушень (протиправних посягань). Наприклад, згідно із ст. 1 Закону України «Про міліцію» міліція в Україні - це державний озброєний орган виконавчої влади, який захищає життя, здоров'я, права і свободи громадян, власність, природне середовище, інтереси суспільства і держави від протиправних посягань [1, с. 1]. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Збройні Сили України» Збройні Сили України - це військове формування, на яке відповідно до Конституції України покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності. Стаття 1 Закону України «Про Службу безпеки України» встановлює, що Служба безпеки України - державний правоохоронний орган спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України. Тобто ми бачимо, що при законодавчій характеристиці поняття кожного правоохоронного органу законодавець вказує на його обов'язок захищати, охороняти і забезпечувати безпеку певного виду державних інтересів або суспільних відносин від кримінальних правопорушень (протиправних посягань).

Проаналізувавши перелік адміністративних законів, що регулюють службові владні повноваження різних категорій спеціально уповноважених осіб держави, ми можемо виділити наступні основні категорії суб'єктів здійснення службових владних повноважень:

- працівники міліції;
- працівники Служби безпеки України;
- військовослужбовці;
- працівники митної служби (органу Державної фіскальної служби України);
- інші особи, які мають право застосовувати заходи впливу відповідно до Закону України «Про міліцію» та військових статутів Збройних Сил України [1; 5].

Категорія «інші особи, які мають право застосовувати заходи впливу» пов'язана з існуванням при різних державних органах окремих структур (служб), працівники яких мають право на володіння, зберігання та носіння із собою спеціальних засобів та вогнепальної зброї і за певних службових ситуацій можуть застосовувати ці заходи впливу до правопорушників. До таких працівників відносяться:

- особовий склад Державної фельд'єгерської служби України при Державному комітеті зв'язку та інформатизації України, який має право застосовувати заходи впливу відповідно до статей 13-15¹ Закону України «Про міліцію», про що вказано у примітці до цих статей;
- військовослужбовці та працівники Державної прикордонної служби України (за ст. 21 Закону України «Про Державну прикордонну службу України») мають право застосовувати заходи впливу в порядку і у випадках, передбачених Законом України «Про міліцію», військовими статутами Збройних Сил України та іншими нормативно-правовими актами),
- військовослужбовці Управління державної охорони України (за п. 7 ст. 18 Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» мають право застосовувати заходи впливу на підставах і в порядку, передбачених Законом України «Про міліцію», військовими статутами Збройних Сил України);
- військовослужбовці Національної гвардії України (за ст. 13 Закону України «Про Національну гвардію України» у разі залучення до виконання завдань з охорони громадського порядку на військовослужбовців Національної гвардії України поширюються права та обов'язки, передбачені Законом України «Про міліцію», а під час несення внутрішньої та вартової служб за ст. 15 цього Закону - права та обов'язки, передбачені військовими статутами Збройних Сил України),
- працівники (адміністрація) місць попереднього ув'язнення та персонал виправних колоній (ст. 18 Закону України «Про попереднє ув'язнення» та ст. 106 Кримінально-виконавчого кодексу України містять порядок і підстави застосування ними заходів впливу, які за своєю законодавчою конструкцією аналогічні підставам і порядку застосування заходів впливу працівниками міліції, що містяться в Законі України «Про міліцію». Крім того ч. 6 ст. 106 Кримінально-виконавчого кодексу України містить посилання про можливість застосування відповідних заходів впливу і в інших, не встановлених у цій статті, випадках передбачених Законом України «Про міліцію»);

- працівники Державної служби охорони (за підпунктом 6 пункту 19 «Положення про Державну службу охорони при Міністерстві внутрішніх справ», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 615 від 10.08.1993р. із змінами від 02.07.2013р. працівники Державної служби охорони під час виконання службових обов'язків мають право застосовувати до правопорушників заходи впливу на підставі Закону України «Про міліцію» та інших законодавчих актів),

- члени громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону (за ст. 14 Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону», вони мають право під час виконання певних завдань застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби індивідуального захисту та самооборони, порядок і підстави застосування яких аналогічний нормам Закону України «Про міліцію»).

Також потрібно звернути увагу на зміст кожної із викладених категорій суб'єктів здійснення службових владних повноважень. Наприклад, якщо розглядати категорію працівників митної служби (органу Державної фіскальної служби України) то можливо зазначити, що в ст.ст. 581-583 Митного кодексу України вказано на право таких посадових осіб застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю. Однак зрозуміло, що не всі суб'єкти із цієї категорії мають право на застосування таких заходів впливу і, зокрема, вогнепальної зброї, оскільки таке право залежить виключно від характеру діяльності відповідного структурного підрозділу митної служби (органу Державної фіскальної служби України). Про це частково зазначається і в ст. 584 Митного кодексу України щодо зберігання, носіння та застосування вогнепальної зброї, де вказано, що право на цей захід впливу надається лише окремим категоріям посадових осіб органу митної служби (органу Державної фіскальної служби України), перелік яких встановлюється Кабінетом Міністрів України (13, с. 207). Постановою Кабінету Міністрів України № 1953 від 25.12.2002р. (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 21 травня 2012 року № 430) «Про деякі питання застосування спеціальних засобів та вогнепальної зброї посадовими особами митної служби» визначається вичерпний Перелік посадових осіб митної служби (органу Державної фіскальної служби України), яким надається право під час виконання службових обов'язків зберігати, носити та застосовувати вогнепальну зброю, а також окремо закріплюється порядок застосування ними спеціальних засобів та вогнепальної зброї.

Отже, узагальнюючи проведені у тезах дослідження можемо зробити висновок, що перелік суб'єктів, які мають право застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю до правопорушника при здійсненні службових владних повноважень є досить широким. Основними категоріями цих суб'єктів є: працівники міліції, Служби безпеки України, митної служби (органу Державної фіскальної служби України), військовослужбовці. Характеристика цих категорій спеціально уповноважених осіб держави має важливе значення для розмежування здійснення службових владних повноважень та необхідної оборони як правомірних вчинків, що виключають злочинність діяння, суб'єктом останнього з яких виступає виключно приватна особа. Також це має важливе значення для можливої нормотворчої конструкції здійснення службових владних повноважень як самостійної обставини, що виключатиме злочинність діяння.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про міліцію» станом на 25 квітня 2002 р.: офіційне видання. - К.: Парламентське видавництво, 2002. - 27 с.
2. Кримінальний кодекс України (із змінами і доповненнями станом на 25 лютого 2013 року) / Укладач проф. В. І. Тютюгін. - Х.: ТОВ «Одисей». 2013.-234 с.
3. Митний кодекс України (із змінами та доповненнями станом на 14 січня 2014року). -К.: Центр учбової літератури, 2014. -292 с.
4. Орловський Б. М. Застосування зброї працівниками правоохоронних органів: необхідна оборона чи здійснення службових повноважень / Б. М. Орловський//Правова держава. -2010. -№ 12. -С. 210-213.
5. Статути Збройних Сил України. - К.: Атїка, 2006. - 432 с.